

Odgovor države na zloupotrebu vatrenog oružja u porodičnom kontekstu u Srbiji: Politike, efekti i izazovi*

Sanja Čopić^a & Mirjana Dokmanović^b

^a Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju,
Beograd, Srbija; Viktimološko društvo Srbije

^b Institut društvenih nauka, Beograd, Srbija; Viktimološko društvo Srbije

Posedovanje vatrenog oružja, bilo da je ono u legalnom ili nelegalnom posedu, predstavlja faktor rizika za nasilje u porodici, posebno za teže oblike nasilja, uključujući femicid. Rad ima za cilj da ukaže na rodnu dimenziju zloupotrebe vatrenog oružja u porodično-partnerskom kontekstu i neophodnost međusobnog usaglašavanja pozitivnih propisa i politika u cilju efikasnijeg suzbijanja i sprečavanja nasilja u porodici zloupotrebom vatrenog oružja. Rad se zasniva na triangulaciji podataka prikupljenih iz različitih izvora, uključujući dosadašnja istraživanja, podatke koje beleže i evidentiraju državni organi u vezi sa zloupotrebom vatrenog oružja u porodično-partnerskom kontekstu, pozitivnopravne propise i javne politike relevantne za suzbijanje i reagovanje u slučaju nasilja u porodičnom i partnerskom kontekstu upotrebom vatrenog oružja. Istraživanja pokazuju da prisustvo vatrenog oružja povećava za pet do devet puta rizik od smrtnog ishoda u slučajevima porodičnog nasilja. Većina žrtava porodičnih ubistava zloupotrebom vatrenog oružja su žene. One su u najvećem broju slučajeva žrtve svojih partnera. I pored toga što je država unapredila pravni i strateški okvir za sprečavanje nasilja u porodici, broj slučajeva oružanog nasilja u porodičnom kontekstu ostaje stabilan. Takođe, broj žena ubijenih u porodično-partnerskom kontekstu na godišnjem nivou u Srbiji je na sličnom nivou, bez većih oscilacija. Sve to upućuje na zaključak da je neophodno unaprediti delotvornost regulative i politika u ovoj oblasti.

KLJUČNE REČI: lako i malokalibarsko oružje / nasilje u porodici / javne politike / Zakon o oružju i municiji / Srbija

* Korespondencija: Sanja Čopić, sanja.copic011@gmail.com, Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Visokog Stevana 2, 11158 Beograd, Srbija

^a ORCID <https://orcid.org/0000-0002-6581-0210>

^b ORCID <https://orcid.org/0000-0002-1070-3514>

Uvod

Kako stoji u preambuli Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (tzv. Istanbulske konvenciji),¹ nasilje nad ženama predstavlja „jedan od ključnih društvenih mehanizama kojima se žene primoravaju da budu u podređenom položaju u odnosu na muškarce”. Drugim rečima, nasilje nad ženama predstavlja manifestaciju istorijski nejednakih odnosa moći između muškaraca i žena, te predstavlja i uzrok i posledicu rodne neravnopravnosti. Nasilje nad ženama, uključujući porodično i partnersko nasilje, je ozbiljan javnozdravstveni problem i oblik kršenja ljudskih prava, koji rezultira čitavim nizom psihičkih, fizičkih, ekonomskih i socijalnih posledica. Nasilje nad ženama je globalni problem: prema podacima Svetske zdravstvene organizacije jedna od tri žene u svetu je doživela neki vid rodno zasnovanog nasilja, odnosno fizičko i/ili seksualno nasilje od strane partnera ili druge osobe tokom svog života, pri čemu najveći udeo u slučajevima nasilja nad ženama čini partnersko nasilje (WHO, 2017). Slični podaci su dobijeni istraživanjem nasilja nad ženama u državama članicama Evropske unije: 33% žena je doživelo neki vid fizičkog i/ili seksualnog nasilja nakon svoje 15. godine, dok je svaka peta žena imala iskustvo fizičkog i/ili seksualnog partnerskog nasilja (FRA, 2015). Iskustva žena u Srbiji su slična. Anкета o nasilju nad ženama u Srbiji, koju je Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) sprovedla 2018. godine, pokazala je veliku učestalost različitih oblika nasilja nad ženama: 62% žena je doživelo neki oblik rodno zasnovanog nasilja nakon svoje 15. godine, 44% je doživelo psihičko nasilje od svojih partnera a 42% seksualno uznemiravanje; svaka peta žena ima iskustvo fizičkog i/ili seksualnog nasilja u partnerskom odnosu ili van njega, dok je svaka deseta bila žrtva proganjanja (OEBS, 2019, str. 21–33). Skoro polovina anketiranih žena koje su bile u partnerskom odnosu doživela je nasilje od strane partnera nakon svoje 15. godine (45%) (OEBS, 2019, str. 21). Nedavno sprovedena anketa o viktimizaciji nasiljem nad ženama u Srbiji takođe je pokazala da svaka peta žena ima iskustvo fizičkog i/ili seksualnog partnerskog nasilja (Babović, 2022).

Žene su nesrazmerno više izložene nasilju u porodici nego muškarci. One su istovremeno u znatno većem riziku da budu ubijene u porodičnom kontekstu nego u drugim oblicima oružanih incidenata, čineći većinu žrtava porodičnih ubistava zloupotrebom vatrenog oružja. Prepoznajući posedovanje, odnosno dostupnost vatrenog oružja kao faktor rizika za nastanak nasilja u porodici, Istanbulska konvencija je članom 51 obavezala države članice da obezbede da „nadležni organi obave procenu rizika od smrtnosti, ozbiljnosti situacije i rizika od ponavljanja nasilja u cilju upravljanja rizikom“. Procena rizika treba da uzme u obzir, „u svim

¹ Zakon o potvrđivanju Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, Službeni glasnik RS, Međunarodni ugovori, br. 12/2013.

fazama istrage i primene zaštitnih mera, i činjenicu da učinioci dela nasilja poseduju vatreno oružje odnosno imaju pristup vatrenom oružju“ (čl. 51, st. 2).

Republika Srbija učestvuje u Mapi puta za suzbijanje nedozvoljenog posedovanja, zloupotrebe i trgovine vatrenim oružjem na Zapadnom Balkanu,² koja prepoznaje rodnu dimenziju nasilja u porodici. Ciljevi Mape puta uključuju inkorporiranje rodne ravnopravnosti u politike kontrole vatrenog oružja, povećanje nivoa svesti o ovoj problematici i smanjenje zloupotrebe ove vrste oružja u slučajevima nasilja u porodici i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja. Zakon o oružju i municiji Republike Srbije³ je 2015. godine uveo strože uslove za nabavljanje i držanje vatrenog oružja, a naredne godine je usvojen i Zakon o sprečavanju nasilja u porodici⁴ koji je uključio posedovanje vatrenog oružja kao faktor rizika za nasilje u porodici. I pored toga što je država unapredila regulativu u ovoj oblasti, broj slučajeva oružanog nasilja u porodičnom kontekstu ostaje stabilan. To upućuje na zaključak da je neophodno dobro povezati i unaprediti delotvornost regulative i politika u ovoj oblasti i dobro uskladiti različite propise, strategije i politike koji se odnose na kontrolu vatrenog oružja i rodno zasnovano nasilje.

Polazeći od toga, rad ima za cilj da ukaže na rodnu dimenziju zloupotrebe vatrenog oružja u porodično-partnerskom kontekstu i neophodnost međusobnog usaglašavanja pozitivnih propisa i politika u cilju efikasnijeg suzbijanja i sprečavanja nasilja u porodici i partnerskim odnosima zloupotrebom vatrenog oružja. Rad se zasniva na triangulaciji podataka prikupljenih iz različitih izvora, uključujući dosadašnja istraživanja, podatke koje beleže i evidentiraju državni organi u vezi sa zloupotrebom vatrenog oružja u porodično-partnerskom kontekstu, pozitivnopravne propise i javne politike relevantne za suzbijanje i reagovanje u slučaju nasilja u porodičnom i partnerskom kontekstu upotrebom vatrenog oružja. U prvom delu rada se analiziraju podaci prikupljeni iz različitih izvora, uključujući dosadašnja istraživanja i podatke koje beleže i evidentiraju državni organi u vezi sa zloupotrebom vatrenog oružja u porodično-partnerskom kontekstu kako bi se istakla rodna dimenzija ovog problema. Nakon toga se analiziraju politički i pravni okvir za suzbijanje i reagovanje u slučaju nasilja u porodičnom i partnerskom kontekstu upotrebom vatrenog oružja u Srbiji. Na osnovu analize, u poslednjem delu rada dat je zaključak sa preporukama za efikasnije suprotstavljanje nasilju u porodičnom kontekstu upotrebom vatrenog oružja.

² SEESAC. Roadmap for a sustainable solution to the illegal possession, misuse and trafficking of Small Arms and Light Weapons (SALW) and their ammunition in the Western Balkans by 2024. <https://www.seesac.org/f/docs/publications-salw-control-roadmap/Regional-Roadmap-for-a-sustainable-solution-to-the.pdf> (pristupljeno 19. jula 2023).

³ Službeni glasnik RS, br. 20/2015, 10/2019, 20/2020 i 14/2022.

⁴ Službeni glasnik RS, br. 64/2016.

Rodna dimenzija nasilja u porodici zloupotrebom vatrenog oružja

Prema podacima Svetske zdravstvene organizacije, oko 38% ubistava žena u svetu su partnerska ubistva (WHO, 2017). Globalna studija Ujedinjenih nacija o ubistvima je pokazala da je 2017. godine u svetu bilo ubijeno 87.000 žena, što čini 19% svih ubijenih osoba u toj godini, ali isto tako i 64% svih ubijenih u porodično-partnerskom kontekstu i čak 82% žrtava partnerskih ubistava (UNODC, 2019). Drugim rečima, više od polovine žena ubijenih u svetu u 2017. godini (58%) bile su žrtve svojih, aktuelnih ili bivših partnera, ili drugih članova porodice (UNODC, 2019). Za razliku od žena koje čine većinu žrtava porodičnih ubistava zloupotrebom vatrenog oružja, koja su prevashodno izvršena od strane njihovih partnera, muškarci su izloženi riziku da nastradaju upotrebom vatrenog oružja u kriminalnom kontekstu, konfliktima u javnom prostoru ili slučajnoj pucnjavi. Primera radi, istraživanje Klirinške kuće za kontrolu malokalibarskog i lakog naoružanja za Jugoistočnu i Istočnu Evropu (South Eastern and Eastern Europe Clearinghouse for the Control of Small Arms and Light Weapons – SEESAC) pokazuje da je u periodu od 2019. do 2021. godine 77% od 83 žene ubijene upotrebom vatrenog oružja u Jugoistočnoj Evropi nastradalo u kontekstu nasilja u porodici, dok je to slučaj sa samo 10% od 361 muškarca ubijenog vatrenim oružjem (SEESAC, 2022, str. 10). Sa druge strane, učinioci oružanog nasilja u porodici su dominantno muškarci. U istom periodu 97% učinilaca ove vrste nasilja u Jugoistočnoj Evropi, uključujući i Srbiju, bilo je muškog pola (SEESAC, 2022, str. 19). Stoga, posedovanje vatrenog oružja,⁵ bilo da je ono u legalnom ili nelegalnom posedu, predstavlja faktor rizika za nasilje u porodici, a posebno za teže oblike nasilja, uključujući femicid.

Rasprostranjenost i laka dostupnost lakog i malokalibarskog oružja u Srbiji doprinosi visokom stepenu rasprostranjenosti i nasilja u porodici, uključujući ono učinjeno ovom vrstom oružja. Procenjuje se da je 2017. godine na 100 stanovnika bilo 39,1 komad vatrenog oružja, odnosno ukupno 2.719.000 komada, od čega manje od polovine (1.186.086) u legalnom posedu (Karp, 2018). Prema istraživanju SEESAC (2019, str. 8), u periodu između 2012. i 2016. godine uočen je stabilan rast od 9,3% u pogledu ukupnog broja vatrenog oružja u posedu građana i privatnih entiteta: od 587.192 u 2012. godini do 641.600 u 2016. godini. Skoro svo ovo oružje bilo je u civilnom posedu (96,3%), pretežno osoba muškog pola (94,7%). Najčešći razlozi navedeni za dobijanje dozvole za nabavku oružja bili su lov (41,8%) i samoodbrana i/ili odbrana (39,5%) (SEESAC, 2019, str. 8).

⁵ Pod terminom „vatreno oružje“ podrazumeva se malokalibarsko i lako oružje namenjeno za civilnu upotrebu. Videti u: Mapa puta za održivo rešenje za suzbijanje nedozvoljenog posedovanja, zloupotrebe i trgovine malokalibarskim i lakim oružjem i pripadajućom municijom na Zapadnom Balkanu do 2024. godine, str. 1. https://www.seesac.org/f/img/File/roadmap/Roadmap_BCMS_unofficial-translation.pdf (pristupljeno 19. jula 2023).

Prema raspoloživim podacima, u Srbiji su u periodu od 2010. do kraja 2021. godine ubijene najmanje 353 žene u porodično-partnerskom kontekstu.⁶ U periodu od 2015. do 2019. godine žene su činile dve trećine žrtava porodičnih ubistava; više od jedne četvrtine njih ubijeno je vatrenim oružjem, pri čemu su u većini ovih slučajeva učinioci bili njihovi partneri (Ćopić & Dokmanović, 2022, str. 299–300). Raspoloživi podaci pokazuju da je broj žena ubijenih od strane partnera ili drugog člana porodici na godišnjem nivou u Srbiji je na sličnom nivou, bez većih oscilacija, uprkos značajnim zakonodavnim i institucionalnim reformama (Ćopić, 2019; Ćopić & Dokmanović, 2022; Jovanović, 2019; Lacmanović, 2019).

Jedno skorije istraživanje, bazirajući se na podacima Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije, pokazalo je da su u periodu od 2017. do 2020. godine izvršena ukupno 52 krivična dela u porodičnom i partnerskom kontekstu upotrebom vatrenog oružja: u 63% ovih slučajeva radilo se o ubistvu ili teškom ubistvu, u 19% o ubistvu ili teškom ubistvu u pokušaju, a u 12% slučajeva o krivičnom delu nasilje u porodici; pri tome, najveći broj femicida, pokušaja femicida i pretnji vatrenim oružjem prema ženama izvršili su njihovi partneri (Lacmanović, 202, str. 8; Stepanov, 2022, str. 88). Jedna petina svih femicida u posmatranom periodu je izvršena vatrenim oružjem, što predstavlja manji pad u odnosu na period pre 2017. godine (Lacmanović, 2021, str. 8). Prema medijskim izveštajima, u periodu između 2000. i 2018. godine, pet od ukupno šest masovnih pucnjava u Srbiji bili su direktna posledica zloupotrebe vatrenog oružja u kontekstu porodičnog nasilja ili su uključili ubistvo člana porodice, najčešće aktuelnu ili bivšu parnerku/suprugu; u svih pet slučajeva izvršilac je bio muškarac, a većina ubijenih žrtava bile su žene (Božanić, 2016).⁷ Kako pokazuju istraživanja, prisustvo vatrenog oružja povećava za pet do devet puta rizik od smrtnog ishoda u slučajevima porodičnog nasilja (Božanić, 2019; Konstantinović Vilić et al., 2021; Lacmanović, 2021; Spasić & Tadić, 2017). Svi navedeni podaci ilustruju snažnu rodnu dimenziju zloupotrebe vatrenog oružja u porodičnom kontekstu, posebno partnerskog nasilja upotrebom vatrenog oružja.

Vatreno oružje se često koristi za zastrašivanje, pretnje i kontrolu žrtve (Petrović, 2010), kao i održavanje njenog straha da će pretrpeti veće nasilje ukoliko prijavi nasilnika, odnosno ukoliko istraje u krivičnom postupku u slučaju kada je protiv nasilnika već podneta prijava i pokrenut postupak (Dokmanović &

⁶ Godišnji kvantitativno-narativni izveštaji *Femicid – Ubistva žena u Srbiji*, koji su dostupni na interent stranici Autonomnog ženskog centra, <https://www.womenngo.org.rs/publikacije/izvestaji-o-femicidu-u-srbiji> (stranici pristupljeno 10. septembra 2023).

⁷ Tašković, M. (2016, 2. jul). Krvava Srbija – Sve žrtve 5 najvećih masakara u poslednjih 15 godina. *Blic*. <https://www.blic.rs/vesti/hronika/krvava-srbija-sve-zrtve-5-najvecih-masakara-u-poslednjih-15-godina/gxtgys7>; (pristupljeno 3. maja 2021); United Nations Development Programme. Reduce Risk Increase Safety – Towards ending SALW misuse in domestic violence context. United Nations Development Programme, https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-01/Reduce%2520risk_Increase%2520Safety%20%281%29.pdf (pristupljeno 4. maja 2021).

Nikolić-Ristanović, 2008, str. 863; Stevanović Govedarica, 2021, str. 5–6). Prisustvo vatrenog oružja u kući doprinosi i nedovoljno efikasnoj zaštiti žrtve tokom sudskih i vansudskih postupaka. S tim u vezi, poseban problem predstavlja nasilje u porodici i partnerskom odnosu zloupotrebom vatrenog oružja od strane pripadnika snaga bezbednosti, odnosno onih koji poseduju vatreno oružje po službenoj dužnosti. Sama činjenica da policijski službenici, pripadnici vojske, radnici obezbeđenja, detektivi i pripadnici sličnih profesija poseduju vatreno oružje po službenoj dužnosti doprinosi specifičnosti i stepenu intenziteta nasilja koju ova lica mogu da čine prema svojim žrtvama. Štaviše, zbog specifičnosti policijske profesije, Vetendorf smatra da su pripadnici policije najopasniji učinioci partnerskog nasilja (Wetendorf, 2000). Međutim, podaci o prevalenci nasilja upotrebom vatrenog oružja od strane pripadnika policije, vojske ili sličnih službi u porodično-partnerskom kontekstu su dosta retki (French & Fletcher, 2022; Russell & Pappas, 2018). Pojedine strane studije su pokazale da između 4,8% i 40% porodica pripadnika policije ima iskustvo nasilja, dok je verovatnoća da će policijski službenik biti nasilan prema članovima porodice, posebno prema partnerki ali i deci, čak četiri puta veća u odnosu na opštu populaciju (Gershon, 2000; Neidig et al., 1992, citirano kod French & Fletcher, 2022; Russell & Pappas, 2018). Faktori koji olakšavaju vršenje nasilja u porodici od strane pripadnika snaga bezbednosti, posebno policijskih službenika leže upravo u činjenici da oni poseduju vatreno oružje i obučeni su za njegovu primenu, pa žrtva doživljava pretnje upotrebom oružja kao realne i izvesne; policijski službenici su obučeni da konflikte rešavaju putem demonstriranja dominacije, moći i kontrole; dobro poznaju način funkcionisanja krivičnog sistema, znaju gde su sigurne kuće, pa to otežava žrtvama bežanje iz situacije nasilja i obraćanje za pomoć (French & Fletcher, 2022; Russell & Pappas, 2018). Uz to, kod žrtava postoji strah od eskalacije nasilja ukoliko ga prijave, kao i bojazan da im se neće verovati, što, sve skupa, doprinosi niskoj stopi prijavljivanja nasilja u porodicama policijskih službenika ili drugih pripadnika snaga bezbednosti.

U Srbiji su istraživanja o ovoj temi malobrojna (Đan, 2013b). Prema podacima Ministarstva unutrašnjih poslova, u Srbiji je od januara 2010. do aprila 2013. godine zabeleženo da je 68 policijskih službenika izvršilo krivično delo nasilje u porodici, što je činilo manje od 1% ukupnog broja izvršilaca ovog oblika nasilja (Đan, 2013a, str. 2). Analiza slučajeva femicida u Srbiji u periodu od 2017. do 2020. godine je pokazala da su petinu učinilaca femicida činila upravo lica koja zbog posla kojim se bave imaju pristup oružju i nose oružje (Lacmanović, 2021, str. 9). Međutim, iskustva ženskih organizacija koje pružaju podršku žrtvama partnerskog i porodičnog nasilja ukazuju da ukoliko je izvršilac pripadnik policije žene veoma retko prijavljuju nasilje, što doprinosi teškoj identifikaciji, a onda i sankcionisanju i prevenciji ovog oblika nasilja (Đan, 2013a, str. 5).

Politički i normativni okvir za prevenciju i reagovanje u slučaju nasilja u porodici upotrebom vatrenog oružja

Politički okvir

U proteklih nekoliko godina Republika Srbija je unapredila strateški okvir za prevenciju nasilja u porodici upotrebom vatrenog oružja. Prekretnicu u pogledu jačanja politike rodne ravnopravnosti, uključujući suzbijanje nasilja nad ženama, predstavlja Nacionalna strategija za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti usvojena 2009. godine.⁸ Jedna od strateških oblasti delovanja odnosila se na prevenciju i suzbijanje svih vidova nasilja nad ženama i unapređenje sistema zaštite žrtava. Strategija je prepoznala da je prvi uslov za uspešnu borbu u ovoj oblasti unapređivanje normativnog okvira zaštite od nasilja nad ženama. Skupština Autonomne pokrajine (AP) Vojvodine je 2008. godine usvojila Strategiju za zaštitu od nasilja u porodici i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja u AP Vojvodini za period od 2008. do 2012. godine,⁹ a prvi posebni planski dokument na nacionalnom nivou donet je 2011. godine, iste godine kada je Savet Evrope usvojio Istanbulsku konvenciju. Nacionalna strategija za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima¹⁰ formulisana je na osnovu zaključaka Nacionalne konferencije o borbi protiv nasilja nad ženama 2007. godine u sklopu kampanje Saveta Evrope za borbu protiv svih vidova nasilja nad ženama, uključujući i nasilje u porodici. U izradi ove Nacionalne strategije uzete su u obzir mere preporuke *ad hoc* komiteta Saveta Evrope (Committee for Preventing and Combating Violence Against Women and Domestic Violence – CAHVIO) koji je radio na izradi Istanbulske konvencije. Ova Nacionalna strategija je definisala kontekst u kojem će kasnije biti formulisane i primenjene javne politike sa ciljem sprečavanja rodno zasnovanog nasilja. U planiranju strateških mera uzeti su u obzir i podaci o rasprostranjenosti različitih oblika nasilja, kao i podatak iz istraživanja Viktimološkog društva Srbije iz 2001. godine da je u 7% slučajeva nasilje bilo izvršeno uz upotrebu noža, pištolja ili drugog oružja, odnosno oruđa (Vidaković, 2002, str. 49).¹¹ Nacionalna strategija je utvrdila četiri strateška cilja u skladu sa međunarodnim preporukama i analizom stanja u Republici Srbiji (uspostavljanje sistema primarne, sekundarne i tercijarne prevencije; unapređivanje normativnog okvira; unapređivanje multisektorske saradnje i podizanje kapaciteta organa i službi, i unapređivanje sistema mera zaštite i podrške žrtvama nasilja). Strategija je naglasila da u analizi primene postojećih zakonskih propisa treba uzeti u obzir

⁸ Službeni glasnik RS, br. 15/2009.

⁹ Službeni list AP Vojvodine, br. 20/2008.

¹⁰ Službeni glasnik RS, br. 27/2011.

¹¹ Nacionalna strategija za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima, str. 12.

i to da su istraživanja pokazala da se određen procent nasilnih incidenata u porodici dešava uz upotrebu oružja ili oruđa.¹²

Program za zaštitu žena od nasilja u porodici i u partnerskim odnosima i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja u AP Vojvodini za period od 2015. do 2020. godine¹³ je među preporukama republičkim organima uvrstio predloge u vezi sa Zakonom o oružju i municiji. Pored pooštavanja uslova za dobijanje odobrenja za nabavku, držanje i nošenje vatrenog oružja, predloženo je da se kao prepreka za dobijanje odobrenja za držanje ili nošenje oružja uvrsti i situacija kada je prema podnosiocu zahteva izrečena jedna ili više mera porodičnopravne zaštite od nasilja u porodici, kao i kada je prema podnosiocu zahteva zbog nekog od krivičnih dela sa elementom nasilja primenjen institut odlaganja krivičnog gonjenja. Predlog je i da se Zakonom reguliše obaveza državnih organa da „u slučaju da se protiv zaposlenog u tim državnim organima pokrene krivični ili prekršajni postupak sa elementom nasilja ili podnese tužba za izricanje mera zaštite od nasilja u porodici ili primeni institut odlaganja krivičnog gonjenja za gorenavedena krivična dela, odmah po saznanju oduzmu službeno oružje zaposlenom koji službeno oružje koristi u obavljanju zadataka.“¹⁴

Zakon o rodnoj ravnopravnosti (2021) je definisao da se „politike sprečavanja i suzbijanja rodno zasnovanog nasilja i nasilja nad ženama ostvaruju u skladu sa Nacionalnom strategijom za rodnu ravnopravnost“ (čl. 14, st. 1). U ovom krovnom strateškom dokumentu za rodnu ravnopravnost, usvojenom za period od 2021. do 2030. godine, mere za suzbijanje nasilja nad ženama u porodici uključene su u Poseban cilj 2 koji se odnosi na obezbeđenje jednakih mogućnosti za ostvarivanje i zaštitu ljudskih prava. Ove mere se, između ostalog, odnose na unapređenje sveobuhvatnog normativnog, političkog i institucionalnog okvira za sprečavanje i suzbijanje svih oblika rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici i unapređivanje zaštite žrtava.

Detaljnije se ovom oblašću bavi Strategija za sprečavanje i borbu protiv rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici za period od 2021. do 2025. godine.¹⁵ Strategija je prepoznala posedovanje i pristup vatrenom oružju kao rizik za zastrašivanje, pretnje i vršenje različitih oblika nasilja prema ženama, te da je visokorizični faktor za ubistva žena u porodično-partnerskom odnosu. Međutim, planirana je samo jedna mera i to unapređivanje evidencija i obrade podataka kako bi se moglo pratiti na koji način je nasilje bilo izvršeno, a kad je reč o oružju i kako je u nasilju upotrebljeno (mera 4.3). Akcioni plan za primenu ove Strategije

¹² Nacionalna strategija za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima, str. 38.

¹³ Službeni list AP Vojvodine, br. 54/2014.

¹⁴ Program za zaštitu žena od nasilja u porodici i u partnerskim odnosima i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja u AP Vojvodini za period od 2015. do 2020. godine, str. 42–43.

¹⁵ Službeni glasnik RS, br. 47/2021.

do predaje ovog rada još uvek nije usvojen, što je svakako jedna od prepreka za punu implementaciju čak i ove mere.

Strategija kontrole malog i lakog oružja za period 2019–2024. godine¹⁶ je posebno usmerena na nastavak usklađivanja zakonodavstva sa međunarodnim standardima i Mapom puta za suzbijanje nedozvoljenog posedovanja, zloupotrebe i trgovine ovom vrstom oružja. I ovaj strateški dokument prepoznaje rodnu dimenziju zloupotrebe i posedovanja vatrenog oružja, te usmerava pažnju na sprovođenje preventivnih mera za sprečavanje nasilja u porodici. Planirane aktivnosti uključuju preventivni rad, informisanje i podizanje nivoa svesti građana o vezi rodno zasnovanog nasilja sa posedovanjem malog i lakog oružja.

Normativni okvir

Efikasno sprečavanje oružanog nasilja u porodici i zaštita žrtava neposredno zavise od zakonske regulative i postupanja nadležnih državnih organa i ustanova. S obzirom na vezu zloupotrebe vatrenog oružja i nasilja u porodici, regulativa vezana za prevenciju i zaštitu od oružanog nasilja u porodici treba da bude povezana sa propisima kojima se uređuju uslovi za civilno nabavljanje, držanje i nošenje vatrenog oružja. Prevencijom i zaštitom nasilja u porodici se bave Zakon o rodnoj ravnopravnosti¹⁷, Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, Krivični zakonik¹⁸ i Porodični zakon¹⁹, a posedovanje, držanje, nošenje i korišćenje vatrenog oružja reguliše Zakon o oružju i municiji. Određene relevantne odredbe vezane za vatreno oružje nalaze se i u Zakonu o policiji²⁰ i Zakonu o divljači i lovstvu²¹.

I pored izvesne nekonzistentnosti i nedovoljne međusobne usklađenosti pozitivnih propisa u oblasti zaštite od nasilja u porodici, ipak se može reći da su svi napred navedeni propisi znatno unapređeni u poslednje dve decenije, a naročito od ratifikacije Istanbulske konvencije, što je prvenstveno rezultat dugogodišnjih napora ženskog pokreta i ženskih udruženja (Čović, 2019; Jovanović, 2019; Konstantinović-Vilić et al., 2021). Zakon o rodnoj ravnopravnosti iz 2021. godine je posvetio znatno više prostora ovoj tematici u odnosu na prethodni Zakon o ravnopravnosti polova²², koji je uveo obavezu organa javne vlasti da „planiraju, organizuju, sprovode i finansiraju mere namenjene podizanju svesti javnosti o potrebi sprečavanja nasilja u porodici“ (čl. 29, st. 3). Novi Zakon o rodnoj ravnopravnosti predviđa i konkretne mere za suzbijanje i sprečavanje

¹⁶ Službeni glasnik RS, br. 44/2019.

¹⁷ Službeni glasnik RS, br. 52/2021.

¹⁸ Službeni glasnik RS, br. 85/2005, 88/2005 – ispr., 107/2005 – ispr., 72/2009, 11/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019.

¹⁹ Službeni glasnik RS, br. 18/2005, 72/2011 – dr. zakon i 6/2015.

²⁰ Službeni glasnik RS, br. 6/2016, 24/2018 i 87/2018.

²¹ Službeni glasnik RS, br. 18/2010 i 95/2018.

²² Službeni glasnik RS, br. 104/2009.

ovog oblika nasilja. Zakon zabranjuje „svaki oblik nasilja zasnovan na polu, polnim karakteristikama, odnosno rodu i nasilja prema ženama u privatnoj i javnoj sferi“ (čl. 51), a odredbe Glave VI ovog Zakona definišu posebne mere i programe namenjene žrtvama i učiniocima nasilja, obavezu prijavljivanja nasilja, opšte i specijalizovane usluge podrške, programe za lica koja su izvršila nasilje, programe za sprečavanje nasilja i finansijska sredstva potrebna za sprovođenje specijalizovanih usluga. Organi javne vlasti su dužni da preduzimanjem raznih mera „obezbede da sve žrtve nasilja imaju lako dostupan pristup opštim uslugama podrške od strane zaposlenih koji su obučeni za pružanje pomoći i podrške žrtvama nasilja“ (čl. 54, st. 4). Zakon obavezuje i ustanove u oblasti obrazovanja i vaspitanja, nauke i tehnološkog razvoja da uvrste u programe nastave i obuke zaposlenih prepoznavanje nasilja nad ženama (čl. 37).

Oblast sprečavanje i suzbijanja nasilja u porodici detaljnije uređuje Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, koji ima za cilj da osigura efikasnu prevenciju i „hitnu, blagovremenu i delotvornu zaštitu i podršku žrtvamanasilja u porodici“, i to kroz unapređivanje koordinacije i saradnje nadležnih službi (čl. 2) (videti i: Čopić, 2019; Jovanović, 2019). Prema članu 7 Zakona, za suzbijanje i prevenciju nasilja u porodici i pružanje zaštite i podrške žrtvama nadležni su policija, javna tužilaštava, sudovi opšte nadležnosti, prekršajni sudovi i centri za socijalni rad. Pored njih, sprečavanjem nasilja u porodici bave se i ustanove u oblasti obrazovanja, vaspitanja, zdravstva, dečje i socijalne zaštite, kao i tela za rodnu ravnopravnost na nivou lokalnih samouprava. Zakon ustanovljava opšta pravila za postupanje policije, javnog tužilaštva, sudova i centara za socijalni rad u pogledu sprečavanja ovog oblika nasilja i zaštite žrtava (članovi 12–23). Za predmet ovog rada od značaja je član 16 koji uvodi obavezu nadležnog policijskog službenika da pri proceni rizika naročito vodi računa o tome da li mogući učinilac nasilja poseduje oružje. Procena rizika se dostavlja osnovnom javnom tužiocu, centru za socijalni rad i grupi za koordinaciju i saradnju. Ukoliko posle procene rizika ustanovi neposrednu opasnost od nasilja u porodici, nadležni policijski službenik je ovlašćen da donese naređenje kojim se izriče hitna mera učiniocu: mera privremenog udaljenja iz stana i/ili mera privremene zabrane da kontaktira žrtvu i prilazi joj (čl. 17).

Postupanje organa i ustanova nadležnih za suzbijanje i sprečavanje nasilja u porodici detaljnije je regulisano podzakonskim aktima. Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja je 2017. godine donelo Uputstvo o realizaciji obaveza centara za socijalni rad u primeni Zakona o sprečavanju nasilja u porodici, a Ministarstvo unutrašnjih poslova je usvojilo Instrument za procenu rizika za postupanje u slučajevima nasilja u porodici koji sadrži i Listu rizika, kao i Poseban protokol o postupanju policijskih službenika u slučajevima nasilja nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima. Ministarstvo pravde je u saradnji sa Autonomnim ženskim centrom izradilo Smernice za postupanje javnih tužilaca, policijskih službenika i zaposlenih u centrima za socijalni rad u slučajevima

nasilja u porodici (Konstantinović-Vilić et al., 2019, str. 64). Pored toga, u okviru ovog Ministarstva formirana je Radna grupa za suzbijanje nasilja nad ženama u cilju unapređivanja saradnje Ministarstva sa specijalizovanim ženskim organizacijama koje pružaju podršku i usluge ženama koje se nađu u situaciji nasilja. Vlada Republike Srbije je 2017. godine formirala Savet za suzbijanje nasilja u porodici²³ sa zadatkom da prati primenu ovog Zakona i poboljšava koordinisanje i delotvornost sprečavanja i zaštite od nasilja u porodici. Članove ovog Saveta čine predstavnici državnih organa i ustanova nadležnih za primenu Zakona, a po potrebi Savet može uključiti i predstavnike naučnih i drugih stručnih institucija i udruženja čija je delatnost povezana sa zaštitom od nasilja u porodici.

Krivičnopravna zaštita od nasilja u porodici regulisana je Krivičnim zakonikom koji uključuje krivično delo nasilja u porodici (čl. 194) (Čopić, 2019; Jovanović, 2019). Prema st. 2 ovog člana, ako je pri izvršenju dela „korišćeno oružje, opasno oruđe ili drugo sredstvo podobno da teško povredi telo ili teško naruši zdravlje“, propisana kazna za ovaj oblik krivičnog dela je zatvor od šest meseci do pet godina. Kvalifikatorna okolnost za ovaj oblik dela sastoji se u korišćenju oružja, koje uključuje vatreno oružje, bez obzira da li je došlo do povrede tela ili zdravlja žrtve. Ukoliko je usled tako izvršenog nasilja nastala teška telesna povreda ili je došlo do teškog narušavanja zdravlja člana porodice ili ukoliko je izvršeno prema maloletnom licu, propisana kazna je zatvor od dve do 10 godina. Ukoliko je nasilje za posledicu imalo smrt žrtve, propisana kazna je od tri do 15 godina. Krivični zakonik predviđa kao poseban oblik ovog krivičnog dela kršenje mere zaštite od porodičnog nasilja koju je izrekao sud izvršiocu nasilja prema odredbama Porodičnog zakona (čl. 194, st. 5). U ovom slučaju je propisana kazna zatvora od tri meseca do tri godine i novčana kazna. Mere zaštite od nasilja u porodici koje imaju za cilj sprečavanje novog nasilja kroz privremenu zabranu ili ograničavanje nasilniku održavanja ličnih odnosa sa drugim članom porodice propisane su u članu 198, st. 2 Porodičnog zakona (više o tome u: Petrušić & Konstantinović-Vilić, 2012).

Ključne reforme pravnog okvira posedovanja vatrenog oružja donete su usvajanjem Zakona o oružju i municiji 2015. godine. Zakon je uveo niz poboljšanja u odnosu na prethodne verzije ovog propisa²⁴ u pogledu pooštavanja uslova za izdavanje odobrenja za nabavljanje vatrenog oružja, odnosno oružja kategorije B,²⁵ što bi trebalo da doprinese i boljoj prevenciji oružanog nasilja u porodici. Kao prvo, uvedena je obaveza provere zdravstvene sposobnosti podnosioca zahteva za držanje i nošenje vatrenog oružja koje se mora obnoviti svakih pet godina, odnosno po isteku važenja lekarskog uverenja o zdravstvenoj sposobnosti. Pored toga, „izabrani lekar koji sazna da je kod fizičkog lica koje

²³ Službeni glasnik RS, br. 14/2017.

²⁴ Službeni glasnik RS, br. 9/1992, 53/1993, 67/1993, 48/1994 i 44/1998.

²⁵ Svako vatreno oružje (kratko, dugo, poluautomatsko, repetirajuće, jednometno, dvometno, sa olučenim I glatkim cevima), osim onog iz kategorije A i C i konvertibilno oružje (čl. 4, tač. 3).

drži i nosi oružje došlo do promene zdravstvenog stanja koje utiče na zdravstvenu sposobnost za držanje i nošenje oružja mora odmah po saznanju o tome da obavesti najbližu organizacionu jedinicu Ministarstva unutrašnjih poslova“ (čl. 12, st. 8). Prethodnim Zakonom lekarski pregled nije bio obavezan, već se podnosilac zahteva upućivao na zdravstveni pregled samo ako je nadležni organ u postupku izdavanja uverenja opravdano posumnjao da nije zdravstveno sposoban da rukuje vatrenim oružjem. Takođe, prema novim rešenjima u Zakonu o oružju i municiji, vatreno oružje ne mogu nabaviti osobe koje su pravnosnažno osuđivane na kaznu zatvora za krivično delo nasilje u porodici, s obzirom da je osuđivanost za krivična dela protiv braka i porodice uključena u osnove odbijanja zahteva (čl. 11, tač. 4). Zakon predviđa i da se odobrenje za nabavljanje oružja neće izdati ni osobi za koju je utvrđeno da svojim ponašanjem ukazuje da će predstavljati opasnost za sebe ili druge na „osnovu bezbednosno-operativne provere u mestu prebivališta, boravišta i mestu rada“ (čl. 11, tač. 6). Podnosilac zahteva za nabavljanje oružja mora da dokaže da ima opravdan razlog za to, i to ukoliko učini verovatnim da bi mu mogla biti ugrožena lična bezbednost zbog prirode posla ili drugih okolnosti; za lovačko oružje da dostavi dokaz da ispunjava uslove za posedovanje lovne karte, a za sportsko oružje da ima uverenje o aktivnom članstvu u sportskoj streljačkoj organizaciji (čl. 11, tač. 8). Najzad, podnosilac zahteva mora imati uslove za bezbedan smeštaj i čuvanje oružja (čl. 11, tač. 9).

Odredbe relevantne za zaštitu od nasilja u porodici upotrebom vatrene oružja sadrži i Zakon o policiji. Bezbednosna provera uključuje i kandidata za držanje i nošenje oružja (čl. 102, st. 4, tač. 7). Prema odredbi člana 55 policijski službenik je dužan „privremeno oduzeti oružje ako utvrdi da lice na koje se izvršenje odnosi ili drugo lice koje je član domaćinstva poseduje oružje u legalnom posedu“, a dužan je da ga vrati „najkasnije 48 časova po izvršenju akta, osim ako lice ne ispunjava uslove po propisima o oružju i municiji“. Zakon ne obavezuje policijskog službenika da proverava da li lice ima vatreno oružje u nelegalnom posedu. Ipak, ovu prazninu popunjava Poseban protokol o postupanju policijskih službenika u slučajevima nasilja nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima. Prema ovom aktu, prilikom intervencije po prijavi nasilja u porodici policijski službenik je dužan da proveriti da li je prilikom izvršenja nasilja korišćeno oružje, da li je prećeno oružjem, kojim oružjem i gde se ono nalazi. Oružje će se privremeno oduzeti, a u slučaju saznanja o njegovom ilegalnom posedovanju moraju se preduzeti potrebne mere radi njegovog pronalaženja i oduzimanja u skladu sa Zakonom o krivičnom postupku²⁶. Što se tiče policijskih službenika, Zakon o policiji ne ograničava nošenje službenog oružja van radnog vremena, što povećava mogućnost njegove zloupotrebe u porodičnom i partnerskom kontekstu, što otvara prostor za dalje unapređenje postojećeg pravnog okvira.

²⁶ Službeni glasnik RS, br. 2/2011-3, 101/2011-272, 121/2012-7, 32/2013-12, 45/2013-35, 55/2014-41, 35/2019-6, 27/2021-8 (US), 62/2021-95 (US).

Što se tiče profesionalaca koji se bave privatnim obezbeđenjem, prema Zakonu koji uređuje ovu oblast²⁷ licenca za vršenje ovog posla se može izdati licu koje je dokazalo lekarskim uverenjem da je „zdravstveno sposobno za držanje i nošenje oružja ako poslove obavlja oružjem, da je obučeno za rukovanje njime“ i da nije pravnosnažno osuđeno na kaznu zatvora ili se protiv njega vodi postupak za krivična dela koja uključuju i nasilje u porodici (čl. 12). Smetnju predstavlja i činjenica ako je licu pravnosnažnom odlukom izrečena zaštitna mera, obavezno lečenje zavisnika od alkohola i psihoaktivnih supstanci i psihijatrijsko lečenje. Postojanje bezbednosne smetnje za izdavanje licence proverava se i putem bezbednosno-operativne provere u mestu prebivališta, boravišta ili na mestu rada. Lice koje se bavi detektivskom delatnošću može dobiti dozvolu za nošenje ličnog oružja u skladu sa Zakonom o oružju i municiji²⁸.

I pored evidentnog unapređenja regulative o posedovanju vatrenog oružja iz perspektive sprečavanja nasilja u porodici upotrebom vatrenog oružja, još ima prostora i potrebe za njeno poboljšanje. Naime, prema uslovima navedenim u odredbi člana 11 o uslovima za fizička lica za nabavljanje i držanje oružja iz kategorije B, osoba kojoj je izrečena mera zaštite od nasilja u porodici prema članu 198 Porodičnog zakona može bez problema da dobije dozvolu za nabavljanje oružja. Isto tako, izrečene hitne mere prema članu 17 Zakona o sprečavanju nasilja u porodici (mera privremenog udaljenja učinioca nasilja iz stana i mera privremene zabrane učiniocu da kontaktira i prilazi žrtvi nasilja u porodici) nisu uključene u osnove za odbijanje zahteva za nabavljanje vatrenog oružja. Pokretanje krivičnog postupka za krivično delo nasilje u porodici nije smetnja za dobijanje dozvole za nabavku oružja. U pogledu prevencije oružanog nasilja u porodici bilo bi potrebno i da se u Zakon o oružju i municiji (čl. 11, tač. 6) u bezbednosno-operativnu proveru uključi i postojanje ozbiljno narušenih porodičnih odnosa i sklonost ka nasilju podnosioca zahteva, kao i obavezno informisanje bračnog druga/partnera, bivšeg bračnog druga / partnera i drugih članova porodice osobe koja je podnela zahtev za nabavku oružja da je to učinila.

U pogledu prevencije „nasilja u porodici sa značkom“ bilo bi potrebno dopuniti Zakon o oružju i municiji članom koji bi regulisao obavezu državnih organa u slučaju da se protiv zaposlenog u tim državnim organima pokrene krivični ili prekršajni postupak sa elementom nasilja ili podnese tužba za izricanje mera zaštite od nasilja u porodici odmah po saznanju oduzme službeno oružje zaposlenom koji službeno oružje koristi u obavljanju zadataka.

²⁷ Zakon o privatnom obezbeđenju, Službeni glasnik RS, br. 104/2013, 42/2015 i 87/2018.

²⁸ Zakon o detektivskoj delatnosti, čl. 15, st. 1. Službeni glasnik RS, br. 104/2013 i 87/2018.

Zaključak

Nasilje u porodici, posebno kada je izvršeno vatrenim oružjem, pokazuje snažnu rodnu dimenziju: u porodično-partnerskom kontekstu muškarci čine većinu učinilaca nasilja, dok su žrtve nasilja upotrebom vatrenog oružja daleko češće žene, te one, kako primećuju i drugi autori, i dalje nose najveći teret viktimizacije nasiljem u partnerskom odnosu i porodici, posebno kada je ono izvršeno upotrebom vatrenog oružja (Savona & Mancuso, 2017; Božanić, 2019; Čarapić & Gassmann, 2018). S tim u vezi, važno je razumevanje faktora koji utiču na nasilje nad ženama u porodici, uključujući i slučajeve femicida, koji su rezultat duboko ukorenjenih društvenih i rodnih normi koje proizvode i podržavaju rodne nejednakosti i diskriminaciju i utiču na ukupan status žene u društvu (UNODC, 2019). Međutim, kako je eliminisanje rodnih stereotipa i predrasuda dugotrajan proces, ovi faktori doprinose prilično stabilnim stopama ubistava žena od strane partnera ili nekog drugog člana porodice, posebno vatrenim oružjem, što je u skladu sa globalnim trendovima (Duquet & Van Alstein, 2015). To zahteva dalji rad na jačanju kapaciteta zaposlenih u nadležnim organima i ustanovama za koordinisan rad, primenu normi i pravovremeno i efikasno reagovanje na slučajeve nasilja u porodici kako bi se sprečili fatalni ishodi. Takođe je važno raditi na podsticanju promena u stavovima o rodnim ulogama, eliminisanju rodnih stereotipa i promovisanju nulte tolerancije prema nasilju nad ženama. Pored toga, važno je razviti i osigurati održivost programa za učinioce. Najzad, jednako važno je aktivno uključiti muškarce u programe za sprečavanje i suzbijanje nasilja u porodično-partnerskim odnosima.

Pristup i posedovanje vatrenog oružja povećava rizik od njegove zloupotrebe, koja može da rezultira teškim posledicama, uključujući smrt. Kao poseban problem nameće se činjenica što su još uvek nevidljivi slučajevi nasilja u porodici izvršeni od strane pripadnika profesija koji po službenoj dužnosti poseduju vatreno oružje, kao što su policijski službenici, pripadnici vojske, detektivi i radnici privatnog obezbeđenja. Zbog nedostatka relevantnih podataka izostaje i odgovarajući odgovor države u cilju prevencije nasilja u porodici upotrebom vatrenog oružja i zaštite žrtava. Zato je neophodno raditi na unapređenju evidentiranja nasilja u porodici, uključujući slučajeve u kojima je došlo do upotrebe vatrenog oružja. S tim u vezi, potrebno je raditi na redovnom prikupljanju dve ključne vrste podataka: jednu čine tzv. administrativni podaci, odnosno podaci koje evidentiraju državni organi i ustanove, ali i druge institucije i organizacije civilnog društva koje dolaze u kontakt sa slučajevima nasilja u porodici; drugu grupu čine podaci do kojih se dolazi istraživanjima (Čopić & Stevković, 2012). U vezi sa prvom grupom podataka, posebno vezano za podatke koje evidentiraju državni organi i ustanove u sistemu reagovanja na nasilje u porodici, potrebno je definisati jedinstvenu metodologiju prikupljanja i beleženja podataka i uspostaviti centralnu evidenciju koju predviđa Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, a koja, ni nakon šest godina od početka primene ovog propisa,

još uvek nije uspostavljena. Sa druge strane, potrebno je uložiti napor u pravcu standardizacije i institucionalizacije evidentiranja podataka o posedovanju vatrenog oružja (Ćopić & Dokmanović, 2022). Kada su, pak, istraživanja u pitanju, bitno je redovno sprovođenje anketa o viktimizaciji nasiljem nad ženama i nasiljem u porodici, ali i drugih istraživanja usmerenih na dolaženje do podataka o rasprostranjenosti i karakteristikama nasilja nad ženama i nasilja u porodici i društvenog odgovora na ove oblike kriminaliteta, sa posebnim fokusom na nasilje izvršeno upotrebom vatrenog oružja.

I pored evidentnog napretka u razvijanju normativnog i političkog okvira u Republici Srbiji u cilju suzbijanja i prevencije oružanog nasilja u porodično-partnerskom kontekstu, uočeni su određeni propusti koji zahtevaju reagovanje zakonodavca. Uslovi za nabavljanje vatrenog oružja su znatno pooštreni usvajanjem Zakona o oružju i municiji 2015. godine, no pokretanje krivičnog ili parničnog postupka u slučaju nasilja u porodici, kao ni izrečena mera zaštite po Porodičnom zakonu ili hitna mera po Zakonu o sprečavanju nasilja u porodici nisu izričito navedeni kao smetnja za dobijanje odobrenja za nabavku oružja. Prevenciji nasilja u porodici doprinelo bi i ako bi se u bezbednosno-operativnu proveru uključilo i postojanje ozbiljno narušenih porodičnih odnosa i sklonost ka nasilju podnosioca zahteva, kao i obavezno informisanje bračnog druga/partnera, bivšeg bračnog druga/partnera i drugih članova porodice osobe koja je podnela zahtev za nabavku oružja da je to učinila. Strategija za sprečavanje i borbu protiv rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici za period 2021–2025. godine prepoznala je posedovanje i pristup vatrenom oružju kao visok faktor rizik za zastrašivanje, pretnje i vršenje različitih oblika nasilja prema ženama, uključujući femicid. Propust je, međutim, što akcioni plan za primenu ove Strategije još uvek nije usvojen, pa je njegovo usvajanje neophodan korak.

Literatura

- Babović, M. (2022). *Kvalitet života i bezbednost žena*. Republički zavod za statistiku.
- Božanić, D. (2016). *Rod i malokalibarsko i lako oružje: Glavna pitanja i strateški odgovori u Jugoistočnoj Evropi*. UNDP SEESAC.
- Božanić, D. (2019). *Rod i malokalibarsko oružje u Srbiji: ključne činjenice*. UNDP SEESAC.
- Ćopić, S. (2019). Razvoj zakonodavnog okvira za zaštitu žena žrtava nasilja u Srbiji. *Temida*, 22(2), 143–168, <https://doi.org/10.2298/TEM1902143C>
- Ćopić, S., & Stevković, Lj. (2012). Evidentiranje podataka o nasilju u porodici i značaj međusektorske saradnje: neka strana iskustva. U V. Nikolić-Ristanović (Ur.), *Evidentiranje kriminaliteta: iskustva iz sveta i Srbije* (str. 159–176). Prometej-Beograd.
- Ćopić, S., & Dokmanović, M. (2022). A snapshot of illicit firearm-trafficking and gun violence in Serbia. In N. Duquet (Ed.), *Pulling the trigger: gun violence in Europe* (pp. 265–314). Flemish Peace Institute.
- Čarapić, J., & Gassmann, R. (2018). *Small Arms and Light Weapons (SALW) Survey: Republic of Serbia 2012–2016*. SEESAC.

- Dokmanović, M., & Nikolić-Ristanović, V. (2008). Zaštita žrtava nasilja u porodici i Zakon o oružju i municiji. *Pravni život*, 57(10), 861–873.
- Duquet, N., & Van Alstein, M. (2015). *Firearms and Violent Death in Europe: An Exploratory Analysis of the Linkages between Gun Ownership, Firearms Legislation and Violent Death*. Flemish Peace Institute.
- Đan, A. (2013a). *Pripadnici policije kao učinioci partnerskog nasilja*. Beogradski centar za bezbedonosnu politiku.
- Đan, A. (2013b). *Partnersko nasilje sa službenom značkom: Pripadnici policije kao počinioci partnerskog nasilja u Srbiji*. Beogradski centar za bezbedonosnu politiku.
- FRA. (2015). *Violence against women: an EU-wide survey – Main results*. European Union Agency for Fundamental Rights.
- French, K. A., & Fletcher, K. A. (2022). Officer-involved domestic violence: A call for action among IO psychologists. *Industrial and Organizational Psychology*, 15(4), 604–608. <https://doi.org/10.1017/iop.2022.74>
- Jovanović, S. (2019). Novi krivičnopravni odgovori Republike Srbije na nasilje nad ženama. *Temida*, 22(2), 169–187. <https://doi.org/10.2298/TEM1902169J>
- Karp, A. (2018). *Civilian Firearms Holdings, 2017, Estimating Global Civilian-Held Firearms Numbers*. Small Arms Survey. <https://www.smallarmssurvey.org/sites/default/files/resources/SAS-BP-Civilian-held-firearms-annexe.pdf>
- Konstantinović-Vilić, S., Petrušić, N., Žunić, N., & Beker, K. (2021). *Nasilje u porodici i zloupotreba vatrenog oružja*. Program Ujedinjenih nacija za razvoj.
- Mapa puta za održivo rešenje za suzbijanje nedozvoljenog posedovanja, zloupotrebe i trgovine malokalibarskim i lakim oružjem i pripadajućom municijom na Zapadnom Balkanu do 2024. godine*. https://www.seesac.org/f/img/File/roadmap/Roadmap_BCMS_unofficial-translation.pdf (pristupljeno 19. jula 2023.)
- Lacmanović, V. (2019). Femicid u Srbiji: potraga za podacima, odgovorom institucija i medijska slika. *Annals for Istrian and Mediterranean Studies, Series Historia et sociologia*, 29(1), 39–54.
- Lacmanović, V. (2021). *Analiza slučajeva femicida vatrenim oružjem (jun 2017–jun 2020)*. Program Ujedinjenih nacija za razvoj.
- OEBS (2019). *Dobrobit i bezbednost žena – Srbija, osnovni izveštaj*. OEBS.
- Petrović, N. (2010). Rasprostranjenost nasilja u porodici u Vojvodini. U V. Nikolić-Ristanović (Ur.), *Nasilje u porodici u Vojvodini* (str. 25–53). Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova.
- Petrušić, N., & Konstantinović-Vilić, S. (2012). *Vodič kroz sistem porodičnopravne zaštite od nasilja u porodici*. Autonomni ženski centar i Ženski istraživački centar za edukaciju i komunikaciju. <http://www.zicni.org.rs/wp-content/uploads/2017/12/Vodic-kroz-sistem-porodicno-pravne-zastite-od-nasilja-u-porodici.pdf> (pristupljeno 19. jula 2023.)
- Russell, B. L., & Pappas, N. (2018). Officer involved domestic violence: A future of uniform response and transparency. *International Journal of Police Science & Management*, 20(2), 134–142. <https://doi.org/10.1177/1461355718774579>
- Savona, E.U., & Mancuso, M. (Eds.). (2017). *Fighting Illicit Firearms: Trafficking Routes and Actors at European Level*. Final Report of Project FIRE (www.fireproject.eu). Transcrime – Università Cattolica del Sacro Cuore, Milano.
- Stepanov, B. (2022). *Nasilje u porodici – šta govore podaci. Pregled dostupnih podataka o nasilju u porodici i zloupotrebi vatrenog oružja za nasilje*. Program Ujedinjenih nacija za razvoj.

- SEESAC. (2022). *Firearm Incidents in the Context of Domestic Violence in South East Europe 2019-2021*. SEESAC.
- SEESAC. *Roadmap for a sustainable solution to the illegal possession, misuse and trafficking of Small Arms and Light Weapons (SALW) and their ammunition in the Western Balkans by 2024*. <https://www.seesac.org/f/docs/publications-salw-control-roadmap/Regional-Roadmap-for-a-sustainable-solution-to-the.pdf> (pristupljeno 19. jula 2023.)
- SEESAC. (2019). *Small Arms and Light Weapons (SALW) Survey: Republic of Serbia 2012–2016*. SEESAC. https://www.seesac.org/f/docs/SALW-Surveys/Serbia_SALW-Survey_ENG.pdf (pristupljeno 19. jula 2023.)
- Spasić, D., & Tadić, M. (2017). *Zloupotreba oružja i rodno zasnovano nasilje*. Centar za istraživanje javnih politika.
- Stevanović Govedarica, G. (2021). *Malokalibarsko i lako oružje – Rodno zasnovano nasilje i nasilje u porodici. Analiza normativnog okvira i prakse*. Program Ujedinjenih nacija za razvoj.
- Tašković, M. (2016, 2. juli). *Krvava Srbija – Sve žrtve 5 najvećih masakara u poslednjih 15 godina*. Blic. <https://www.blic.rs/vesti/hronika/krvava-srbija-sve-zrtve-5-najvecih-masakara-u-poslednjih-15-godina/gxtgys7> (pristupljeno 3. maja 2021.)
- United Nations Development Programme. *Reduce Risk Increase Safety – Towards ending SALW misuse in domestic violence context*. United Nations Development Programme, https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-01/Reduce%2520risk_Increase%2520Safety%20%281%29.pdf (pristupljeno 4. maja 2021.)
- UNODC. (2019). *Global Study on Homicide 2019*. United Nations Office on Drugs and Crime.
- United Nations Development Programme. *Reduce Risk Increase Safety – Towards ending SALW misuse in domestic violence context*. United Nations Development Programme. https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-01/Reduce%2520risk_Increase%2520Safety%20%281%29.pdf (pristupljeno 4. maja 2021.)
- Vidaković, I. (2002). Rasprostranjenost nasilja u porodici. U V. Nikolić-Ristanović (Ur.), *Porodično nasilje u Srbiji* (str. 13–72). Viktimološko društvo Srbije i Prometej-Beograd.
- Wetendorf, D. (2000). The impact of police-perpetrated domestic violence. In D. Sheehan (Ed.), *Domestic Violence by Police Officers*. A compilation of papers submitted to the Domestic Violence by Police Officers Conference at the FBI Academy Quantico.
- WHO. (2017). *Violence against Women, Fact Sheet*. <https://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women> (pristupljeno 15. jula 2023.)

Pravni propisi

Krivični zakonik, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 85/2005, 88/2005 – ispr., 107/2005 – ispr., 72/2009, 11/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019.

Odluka o obrazovanju Saveta za suzbijanje nasilja u porodici, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 14/2017.

Porodični zakon, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 18/2005, 72/2011 – dr. zakon i 6/2015.

Strategija kontrole malog i lakog oružja za period 2019-2024. godine, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 44/2019.

Strategija za sprečavanje i borbu protiv rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici za period od 2021. do 2025. godine, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 47/2021.

Zakon o detektivskoj delatnosti, čl. 15, st. 1. Službeni glasnik Republike Srbije, br. 104/2013 i 87/2018.

Zakonu o divljači i lovstvu, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 18/2010 i 95/2018.

Zakonikom o krivičnom postupku, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 2/2011-3, 101/2011-272, 121/2012-7, 32/2013-12, 45/2013-35, 55/2014-41, 35/2019-6, 27/2021-8 (US), 62/2021-95 (US).

Zakon o oružju i municiji, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 20/2015, 10/2019, 20/2020 i 14/2022.

Zakon o oružju i municiji, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 9/1992, 53/1993, 67/1993, 48/1994 i 44/1998.

Zakonu o policiji, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 6/2016, 24/2018 i 87/2018.

Zakon o potvrđivanju Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, Službeni glasnik Republike Srbije, Međunarodni ugovori, br. 12/2013.

Zakon o privatnom obezbeđenju, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 104/2013, 42/2015 i 87/2018.

Zakon o ravnopravnosti polova, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 104/2009.

Zakon o rodnoj ravnopravnosti, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 52/2021.

Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 64/2016.

The State's Response to the Firearms Abuse in the Family Context in Serbia: Policies, Effects and Challenges*

Sanja Čopić^a & Mirjana Dokmanović^b

^aUniversity of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation;
Victimology Society of Serbia

^bInstitute of Social Sciences, Belgrade; Victimology Society of Serbia

Possession of firearms, whether legally or illegally owned, is a risk factor for domestic violence, especially more severe forms of violence, including femicide. The paper aims to indicate that a prerequisite for effective suppression and prevention of the abuse of firearms in the family context is the understanding that this phenomenon is a consequence of social and gender norms that create and support gender inequalities in society. The paper is based on the triangulation of data collected from various sources, including previous research, data collected and recorded by state authorities regarding the misuse of firearms in the family and partnership context, and positive legal regulations and public policies relevant to the suppression and response in case of domestic and partner violence with the use of firearms. Research shows that the presence of a firearm increases the risk of death in cases of domestic violence by five to nine times. Women constitute the majority of victims of family homicides by the misuse of firearms. In most cases, they are victims of their partners. Even though the state has improved the legal and strategic framework for preventing domestic violence, the number of cases of armed violence in the family context remains stable. In addition, the number of women killed in a family-partner context on an annual basis in Serbia is at a similar level, without major fluctuations. These data suggest the need to improve the effectiveness of regulations and policies in the given field.

KEYWORDS: light and small arms / domestic violence / public policies / Law on Arms and Ammunition / Serbia

PRIMLJENO: 3.12.2023. godine
REVIDIRANO: 7.1.2024. godine
PRIHVAĆENO: 8.1.2024. godine

* Predloženo citiranje: Čopić, S., & Dokmanović, M. (2023). Odgovor države na zloupotrebu vatrenog oružja u porodičnom kontekstu u Srbiji: Politike, efekti i izazovi. *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, 42(2–3), 41–59. <https://doi.org/10.47152/ziksi2023033>

©2023 by authors

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0).